Як єврей на службі Абвера опинився

Ріхард Каудер (Клатт) і його наречена, Софія, 1942. Фото: science.orf.at

Ім’я цієї людини — Ріхард Каудер — мало про що скаже тим хто «не в темі», тим паче, що історики розвідки знають цього персонажа під псевдонімом Клатт. Відомостей про нього збереглося небагато: уродженець Відня, єврей, 1900 року народження. Інженер-механік за освітою. Багато років прожив у Берліні, де займався продажем спортивного обладнання. 1932-го повернувся до рідного Відня, почав працювати у сфері нерухомості, але через шість років — після аншлюсу — поїхав до сусідньої Угорщини. Там, за однією з версій, постачав візи євреям-емігрантам.

1939-го був заарештований у Будапешті за хабарі чиновникам, у яких діставав візи для іноземних євреїв. Інші джерела свідчать, що Ріхарда затримали через відсутність посвідки на проживання. У будь-якому випадку, під вартою Каудер утримувався недовго, і незабаром отримав пропозицію від німецької армійської розвідки Абверу. Відмовився, і знову потрапив до в’язниці. Подумавши, Ріхард погодився стати агентом — за умови, що його мати-єврейку не переслідуватимуть. Паралельно подав прохання про аріїзацію, яке навіть не розглянули.

Тоді йому присвоюється псевдонім Клатт. У 1941 з початком війни зі СРСР його переводять із Будапешта в резидентуру Абвера в Софії. Чому до Болгарії? Як відомо, після Громадянської війни в Росії ця країна стала одним із центрів білої еміграції. Багато «колишніх» збиралися продовжити звідси боротьбу з владою, яка позбавила їх усього і вся. У Софії було створено інформаційний центр, який збирав відомості від однодумців, що залишилися в Радянському Союзі, і передавав їх на Захід. Ефективність центру була мінімальною, жодної шкоди радянському режиму білоемігранти завдати не могли. Усе змінилося 1941-го, коли керівництво Абвера вирішило перетворити цю білогвардійську контору на один з опорних розвідувальних центрів.

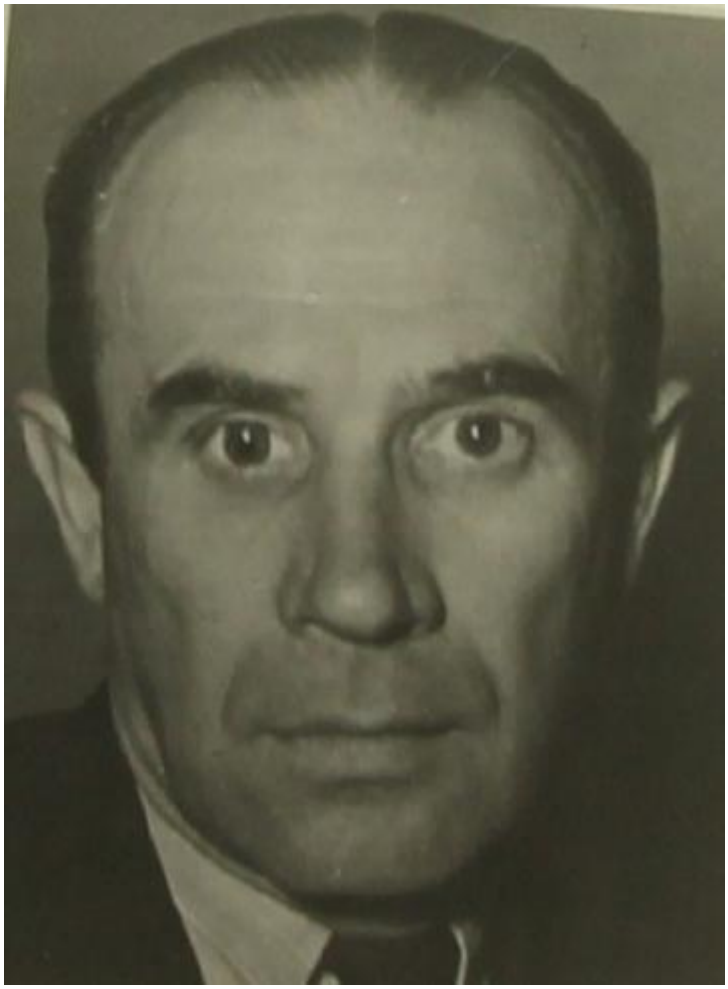
Генерал-майор Антон Туркул

Ріхард Каудер

Ребрендинг німці поклали на Антона Васильовича Туркула — учасника Першої світової та Громадянської воєн, у 27 років возведений у генерал-майори самим бароном Врангелем. Після евакуації військ Врангеля Туркул жив спочатку в Туреччині, а 1923 року переїхав до Болгарії, де брав участь у створенні інформаційно-розвідувального центру. І за життя, і після смерті його називали співробітником британських, японських, угорських, болгарських, німецьких та радянських спецслужб. Саме його агентами в СРСР і скористалося створене німцями Бюро Клатта (Dienststelle Klatt).

Близьким соратником Туркула був білий офіцер Лонгін Федорович Іра, завербований 1940-го у Відні за активної участі Ріхарда Каудера. Як співробітник «бюро Клатта» влітку 1941 року він переїжджає в Софію, але своїм «шефом» продовжує вважати Туркула, з яким ділився винагородою, що отримував за роботу. Робота полягала в отриманні від «розгалуженої мережі антикомуністичного підпілля» в СРСР розвідданих про підготовку операцій Червоною Армією. Бюро покладалося на повідомлення агентів позначених як «Макс» і «Моріц», що знаходилися на території Радянського Союзу. За схемою, розробленою Ірою, він передавав повідомлення особисто Клатту, не розкривав своїх джерел та не піддавався додатковим перевіркам (щоби не скомпрометувати все підпілля). У свою чергу, Клатт пересилав перекладені на німецьку повідомлення у Відень, звідки вони передавалися в центральний апарат Абвера й на фронти.

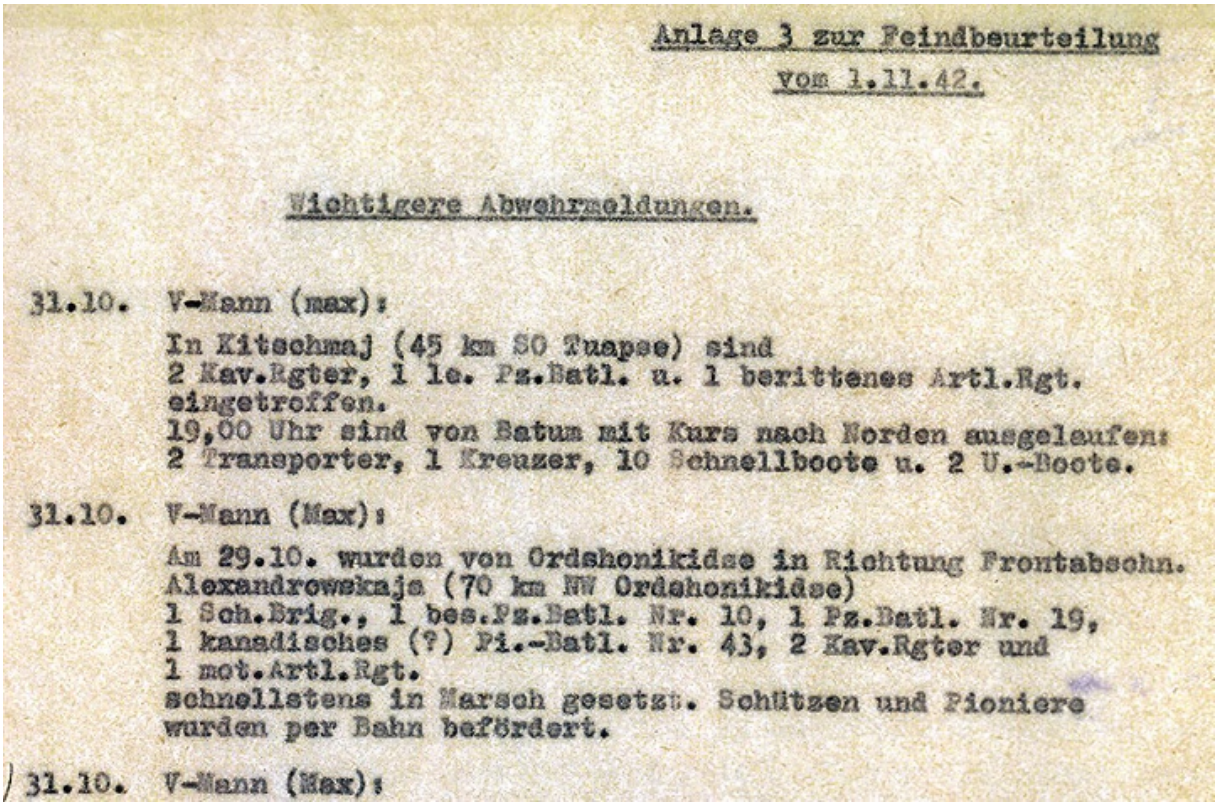
Лонгін Іра

Генерал Гелен після арешту, 19

За час війни зафіксовано близько десяти тисяч «донесінь Макса», що в основному стосувалися передислокації військ у радянському тилу та в безпосередній близькості від фронту (номери частин при цьому не називалися). У деяких шифровках йшлося про стратегічні рішення, прийняті на нарадах у Сталіна, переміщення й дії радянських воєначальників, а також акти саботажу в тилу і збитки від бомбардувань. Ці донесення користувалися високою довірою Абвера й німецького командування, а 1942-1943 рр. активно використовувалися у зведеннях начальником відділу «Іноземні армії Схід» Рейнхардом Геленом. У свій час «Донесіння Макса» становили основну частину інформації, що отримав Абвер про Червону Армію, чим далі, тим більше залежав від них відділ Гелена.

Бюро Клатта в Софії мало в штаті 50 осіб, але основним ретранслятором інформації залишався Іра, звітам якого в Берліні повністю довіряли. 1943-го Бюро Клатта перевели до Будапешту, а потім до Братислави. Єврейське походження голови бюро залишалося проблемою, так, представник Абвера в Болгарії Отто Вагнер вважав, що євреям довіряти в жодному разі не можна, підозрюючи Клатта у зв’язках із радянською розвідкою. Проте його терпіли через «цінні» розвіддані та особисте заступництво деяких офіцерів.

Anlage 3 zur Feindbeurteilung
vom 1.11.42.

Wichtigere Abwehrmeldungen.

31.10. V-Mann (max):

In Kitschmaj (45 km SO Tuapse) sind
2 Kav.Rgter, 1 le. Pz.Batl. u. 1 berittenes Artl.Rgt.
eingetroffen.
19,00 Uhr sind von Batum mit Kurs nach Norden ausgelaufen:
2 Transporter, 1 Kreuzer, 10 Schnellboote u. 2 U.-Boote.

31.10. V-Mann (Max):

Am 29.10. wurden von Ordshonikidse in Richtung Frontabschn.
Alexandrowskaja (70 km NW Ordshonikidse)
1 Sch.Brig., 1 bes.Pz.Batl. Nr. 10, 1 Pz.Batl. Nr. 19,
1 kanadisches (?) Pi.-Batl. Nr. 43, 2 Kav.Rgter und
1 mot.Artl.Rgt.
schnellstens in Marsch gesetzt. Schützen und Pioniere
wurden per Bahn befördert.

31.10. V-Mann (Max):

Одне з донесень «Макса». Джерело: Федеральний архів, Фрайбург

1944-го Ріхарда навіть ненадовго заарештували, але нічого компрометуючого не знайшли. У роботі на радянську розвідку підозрювали й Іра, а в деяких співробітників німецьких спецслужб склалося враження, що Бюро розвідувальною діяльністю фактично не займається, а використовує сфальсифіковані дані у своїх цілях. Імовірніше за все вони були недалекі від істини. Однак після повторного арешту Каудера в лютому 1945-го за нього як за цінного агента заступилися Гудеріан і Шелленберг.

Відомо, що після війни Туркул та Іра були допитані британською контррозвідкою в Лондоні та були звільнені. Іра зізнався, що вигадав більшу частину повідомлень, ґрунтуючись на відкритих радянських та швейцарських джерелах. Помер у Мюнхені 1987-го. Вважається, що не більше 10 % «донесінь Макса» відповідали дійсності. Каудер був заарештований американською контррозвідкою в травні 1945 року, але був звільнений після допиту й тихо помер п’ятнадцять років по тому в австрійському Зальцбурзі.

Очевидно, що ця трійця не допомагала нацистам, а водила їх за носа. Незрозуміло лише, чи стояла за ними радянська розвідка чи Каудер, Туркул та Іра діяли з власної ініціативи. І відповідь на це запитання ми навряд чи колись дізнаємося.

Веніамін Чернухін, спеціально для «Хадашот»